

ÖZGÜRLÜK TEOLOJİSİ’NİN ÖNCÜSÜ GUSTAVO GUTİÉRREZ VE METODOLOJİSİ⁶

Alparslan Emin ÖZTÜRK*

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü, Doktora Öğrencisi
alpemin555@gmail.com.tr, ORCID ID: 0000-0002-0628-7271

Prof. Dr. Süleyman TURAN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

suleyman.turan@erdogan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3731-2986

Öz

Özgürlük Teolojisi, Latin Amerika’daki yoksul kitlelerin yerel dinî deneyimlerini, İkinci Vatikan Konsili’nin Hristiyan teolojisini farklı kültür ve inançlara açma yönündeki reformist eğilimleriyle birleştirerek, çağdaş Hristiyanlık içerisinde köklü bir paradigma değişimine zemin hazırlamıştır. Sosyal bilimlerin yöntemlerinden ve Marksist analiz gibi dönemin tartışmalı sosyolojik araçlarından yararlanarak geleneksel Hristiyan teolojisinden ayrılan bu yaklaşım, Protestan Reformu’nda olduğu gibi, Hristiyanlık düşüncesinde yeni bir açılım yapmış; aynı zamanda diğer dinî ve teolojik yapılar üzerinde de belirgin etkiler bırakmıştır. Öte yandan, sömürgecilik sonrası dönemde dikkat çekici bir dinî, siyasî, sosyal ve ekonomik dinamizm kazanan bölgelerin anlaşılabilmesi için, bu bölgeleri etkileyen düşünsel akımların da analiz edilmesi zorunlu hâle gelmiştir. Bu bağlamda Özgürlük Teolojisi, Üçüncü Dünya üzerindeki etkileri dolayısıyla, modern teoloji araştırmaları açısından ihmal edilemeyecek bir önem arz etmektedir. Konunun önemine binaen bu çalışma, 1960’lı yıllarda Latin Amerika’da ortaya çıkan ve özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde etkili olan Özgürlük Teolojisi’nin kurucusu Gustavo Gutiérrez’i ve onun teolojik yaklaşımlarını iki ana boyutta ele almaktadır. İlk bölümünde, Gutiérrez’in hayatı ve “özgürlük” kavramına yüklediği anlam incelenmekte; ikinci bölümde ise geliştirdiği teoloji yöntemi ve Özgürlük Teolojisi’nin temelleri analiz edilmektedir.

⁶ Bu çalışma, “Gustavo Gutiérrez’de Özgürlük Teolojisi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. This article was produced from doctoral thesis titled “Liberation Theology in Gustavo Gutiérrez”.

* Sorumlu Yazar (Corresponding Author)

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Teoloji, Özgürlük Teolojisi, Yoksulluk, Metodoloji, Gustavo Gutiérrez

GUSTAVO GUTIÉRREZ, THE PIONEER OF LIBERATION THEOLOGY AND HIS METHODOLOGY⁷

Abstract

By synthesizing the local religious experiences of impoverished communities in Latin America with the reformist orientation of the Second Vatican Council—particularly its endeavor to open Christian theology to diverse cultures and belief systems—Liberation Theology instigated a profound paradigm shift within contemporary Christianity. By employing methodological tools derived from the social sciences and incorporating controversial sociological frameworks such as Marxist analysis, this theological movement deliberately departed from traditional Christian orthodoxy. Similar to the Protestant Reformation, it forged a novel trajectory within Christian thought and exerted a transformative influence upon other religious and theological traditions. Furthermore, in the context of the post-colonial era, wherein formerly colonized regions have exhibited remarkable religious, political, social, and economic dynamism, it has become imperative to scrutinize the intellectual currents that have contributed to their evolution. Accordingly, Liberation Theology emerges as a theological phenomenon of critical significance, whose influence upon the Third World necessitates careful scholarly attention within the field of contemporary theological studies. In accordance with the foregoing considerations, this study undertakes an examination of Gustavo Gutiérrez—the principal architect of Liberation Theology, which originated in Latin America during the 1960s and attained particular prominence within the nations of the so-called Third World—and his theological contributions. The first section investigates Gutiérrez's life and his conceptualization of the notion of "liberation," while the second section analyzes his theological methodology and the foundational tenets of Liberation Theology.

Keywords: History of Religion, Theology, Liberation Theology, Poverty, Methodology, Gustavo Gutiérrez

GİRİŞ

Özgürlük Teolojisi, yoksulluk bilinci temelinde Latin Amerika'da 1960'larda ortaya çıkan Katolik bir teolojidir. Bu teoloji hitap ettiği kesimler, dayandığı temeller, kullandığı yöntemler, teoloji konularına getirdiği farklı yorumlar ve klasik teoloji terimlerine yüklediği yeni anlamalarla uluslararası düzeyde dikkat çekmektedir. Özgürlük Teolojisi, özellikle son yıllarda, Türkiye'de de akademik çevrelerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu ilgiye paralel olarak, konu üzerine çeşitli akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'de Özgürlük Teolojisi üzerine yapılmış

⁷ This article was produced from doctoral thesis titled "Liberation Theology in Gustavo Gutiérrez".

* Corresponding Author

bazı çeviri ve telif çalışmalar dikkat çekmektedir. Christopher Rowland'ın derlediği Kurtuluş Teolojisi (Rowland, 2011b) ve Frei Betto'nun Fidel ve Din (Betto, 2016) adlı eserler, konunun Türkçe'ye kazandırılmış önemli kaynaklarından. Ayrıca Alparslan Emin Öztürk'ün Gustavo Gutiérrez'de Özgürlük Teolojisi (Öztürk, 2024) adlı çalışması, bu alandaki ilk kapsamlı ve müstakil Türkçe eser olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışmalarla birlikte Özgürlük Teolojisi'ne dair çeşitli akademik makaleler ve tezler de literatürde yer almaktadır.⁸

Özgürlük Teolojisi üzerine yapılmış çalışmalar onun çeşitli yönlerini ele almaktadır. Buna karşın, Gutiérrez'in 'teoloji' ve 'özgürlük' kavramlarına yüklediği yeni anlamlar ile teolojik yaklaşımının temellerini inceleyen derinlikli analizlerin yer aldığı çalışmalara yeterince rastlanmamaktadır. Bu çalışma, literatürdeki söz konusu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda makalede şu sorulara yanıt aranmaktadır: Gutiérrez kimdir? 'Özgürlük' ve 'teoloji' kavramlarını nasıl kullanmaktadır? Metodolojisi nasıldır? Özgürlük Teolojisi'nin temel dayanakları nelerdir? ve Gutiérrez'in teolojik görüşleri nelerdir?

GUSTAVO GUTÍERREZ VE ÖZGÜRLÜK TERİMİNİ KULLANIM ŞEKİLLERİ

Özgürlük Teolojisi'nin Öncüsü Gustavo Gutiérrez

Gutiérrez'in deneyimlerine dayandırdığı eserleri ve teolojisinin pratik boyutunda vurguladığı eylem anlayışı, onun hayatı ile teolojisi arasında güçlü bir ilişki kurulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Gutiérrez'in hayat ile teoloji arasında kurduğu ilişki, birçok araştırmacıya göre Özgürlük Teolojisi'nin doğru biçimde anlaşılabilmesi için onun yaşam öyküsünün bilinmesini gerekli kılmaktadır (Bacık, 1989, s. 166; R. M. Brown, 1980, s. 21).

Gustavo Gutiérrez Merino Díaz, 8 Haziran 1928'de Peru'nun başkenti Lima'da dünyaya gelmiştir (bk. Cubells, 2011, s. 2; Gutiérrez & Müller, 2015, s. VII; Sevillano, 2003, s. 36) Lima'nın gecekondu bölgelerinde, Mestizo⁹ kökenli yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Gutiérrez, erken yaşam deneyimlerini teolojisinin ilk temelleri olarak değerlendirmiştir (bk. Eagleson, 1987, s. 40; Groody, 2011a, s. 21; Hieber, 2001, ss. 295-300) Bu sosyal koşullar, onun teolojik yaklaşımına içerik

⁸ Ali Murat Yel'in, "Geleneğin Bozulması: ..."; Mahmut Aydın'ın, "Özgürlük Teolojisinin İslami İzdüşümleri Latin Amerika Kökenli Özgürlük Teolojisi Perspektifinden Kur'an'a Yeni Bir Yaklaşım"; Mahmut Aydın'ın, "Bir Hristiyan Kurtuluş Teolojisinden Dinlerin Bir Kurtuluş Teolojisine Doğru"; Alparslan Emin Öztürk - Süleyman Turan'ın, "'Teología De La Liberación': Gustavo Gutiérrez'in Özgürlük Teolojisi ve Teolojik Yansımaları" isimli makaleler ile İsmail Taşpınar'ın, *Hristiyanlık ve Mistik Semboller* (İstanbul: MÜİFV, 2019), 63-69 ve Ali İsmail Güngör'ün, *Cizvitler* (İstanbul: İlgi Kültür Sanat, 2016), 205-219 adlı eserlerdeki kitap bölümleri. Akın Üstünyer'in, *Hristiyanlık'ta Kurtuluş Teolojisi* (İzmir: DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü FDB Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2020) adlı tez; Süleyman Güder'in, *Kurtuluş Teolojisi ve Öze Dönüş: Hristiyan ve İslami Perspektifler* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021).

⁹ Mestizo, "melez"/"karma ırk" teriminin Latin Amerika'daki ifadesidir. (Elizondo, 2009, s. 263-264.)

ve tarihsel arka plan sağlamıştır (bk. Gutiérrez, 1992, s. 65; Bacik, 1989, s. 166; Duncan, A, & A, 1995, s. 100).

On iki yaşlarında geçirdiği osteomiyelit (kemik iltihabı) hastalığı ve bu dönemde çevresinden gördüğü ilgi, Gutiérrez'in geleceğe yönelik umut dolu bir tutum geliştirmesinde etkili olmuştur (Blue, 1989, s. 12; Kim, 2012, s. 8). Nickoloff'un (2004, s. 2) ifadesiyle, "baskı ve sömürü ortasında Tanrı hakkında nasıl konuşulur?" sorusu, onun yaşamı ve teolojisinde belirleyici bir iz bırakmıştır.

Gutiérrez; Belçika, Fransa ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinde felsefe, psikoloji ve teoloji eğitimi almıştır. Bu süreçte "Freud'da Psikik Çatışma" (1955) ve "Dini Özgürlük" (1959) başlıklı yüksek lisans tezleriyle İtalya'daki Gregoryen Üniversitesi'nden 6 Ocak 1959 tarihinde rahiplik payesi almıştır. 1985–86 yıllarında Fransa'nın Lyon Üniversitesi'nde doktorasını tamamlayan Gutiérrez'in bu çok katmanlı akademik tecrübesi, teolojik düşüncesine derinlik kazandıran önemli bir arka plan oluşturmuştur (bk. Gutiérrez, 1990, s. 1; Brown, 2013, ss. 22, 44-45; Bacik, 1989, s. 166; Sevillano, 2003, s. 35).

Gutiérrez'in yoksulluk içinde doğmuş olması ve Mestizo (melez) kökeni, hastalığı (osteomiyelit), varoşlarda (barrio), geçen yaşam tecrübesi yaşadığı şehrin tarihî kimliği (örneğin, Lima'nın eski adı 'Ciudad de los Reyes' – Krallar Şehri), devrimci geçmişi, Lima'nın fakirleriyle rahip olarak deneyimleri Gutiérrez'in hayatıyla teolojisi arasındaki ilişkinin başlıca örnekleri arasında yer almaktadır (Cadorette, 1988, s. 67; Müller, 2009, ss. 22-31).

Gutiérrez'de, Özgürlük ve Teoloji Kavramı

Gutiérrez, teolojiye yeni görevler yüklerken özgürlük terimine, gelenekten ayrışan, yeni anlamlar yüklemektedir. Bu durum teoloji, özgürlük ve bu kavramlar çevresinde gelişen Özgürlük Teolojisi kavramlarının yeni kullanım şeklinin tespiti gerektirmektedir.

Gutiérrez, kullandığı terimlerin analizine değer veren, birçok vesileyle de bunu uygulayan bir yazardır (bk. Gutiérrez, 1993b, ss. 126-130). Onun bu özelliği, teolojisinde kullanılan temel terimlerinin ayrıntılı analizini önemli hale getirmektedir. Gutiérrez'in yeni anlam yüklediği kavramlardan ilki olan özgürlük (liberation), felsefe tarihinin önemli olduğu kadar tartışmalı kavramlarındandır. İngilizce'deki freedom, liberty, liberte vb. terimlerle ifade edilse de Özgürlük Teolojisi bağlamında "liberation" şeklinde kullanılmakta ve özgürleştirme, kurtarma, kurtuluş ve özgürlük anlamlarına gelmektedir.

Gutiérrez, özgürlük anlayışını baskı durumunun farkına varma şeklinde tarif etmektedir. Bu yaklaşımla özgürlük tanımını Marksizm'e yaklaştıran Gutiérrez, Marksizm'de olduğu gibi özgürlüğün teolojik yönünü reddetmemektedir. Bu manada Marksizm'in somut özgürlük talebine araçsal bir anlam yükleyen Gutiérrez; onu, değişim için teşvik edici görmektedir. Gutiérrez'in, kökten değişimi isteyen bu tutumu, Iguíñiz'in, içinde bulunulan koşullardan çıkmadan yani alternatifini yaşamadan mevcut baskının anlaşılacaklarına dair düşüncesiyle desteklenmektedir. Iguíñiz'e göre, özgürlüğe dair talep olmadan durumsal farkındalık elde edilemez ve bu farkındalık; yalnızca teoriyle değil, devrimci ve ezilenlerin yanında, onlarla omuz omuza bir mücadeleye dayanan bir pratikle

mümkündür (Iguñiz, 1976, ss. 284-286). Gutiérrez, Marksizm'in somut gerekçelere dayandığı özgürlük talebini teolojik temelde yorumlayıp ona mâneviyat da ekleyerek liberation terimini çok boyutlu hale getirmektedir.

Özgürlüğe mânevî boyut kazandırırken Gutiérrez'i etkileyen en önemli unsur, İsa Mesih'tir. O, Kitâb-ı Mukaddes'ten ilhamla, İsa Mesih'in sunduğu düşünülen özgürlüğü; “evrensel”, “bütüncül”, “ulusal sınırları aşan”, “adaletsizlik ve sömürünün temelini saldıran” dolayısıyla da “mânevî” düzleme sıkıştırılamayacak bir olgu olarak sunmaktadır (Gutiérrez, 1988, s. 132). Bu tarifte görüldüğü gibi özgürlük, mâneviyatı aşan hayatın ve insanlığın tümüne hitap edebilen bütüncül bir tavır olarak karşımıza çıkmaktadır (Gutiérrez, 1990a, s. 14). Gutiérrez (1970, s. 248), özgürlüğün bu kapsamını liberation terimine yüklediği: “ezilen halkların ve sosyal sınıfların siyasî özgürlüğü; tarih boyunca insanın özgürleşmesi ve tüm insanların Rab ile bir araya gelmesinin bir koşulu olarak gûnahtan kurtuluş” şeklinde üç boyutta ifade etmektedir. Böylece hem İsa Mesih merkezli yaklaşımı hem de ebedî kurtuluşla insanın özgürlüğü ilişkisini liberation terimiyle kurmaktadır.

Gutiérrez'in Özgürlük Tarifinin Üç Boyutu

Politik ve Sosyal Özgürlük

Özgürlük Teolojisine göre özgürleşme, bilinçlenme sürecidir. Bu süreç, Gutiérrez'in özgürlüğe yüklediği üç boyutun ilkinin oluşturmaktadır. Özgürlük Teolojisi'nin ilk özgürlük boyutu; Marksizm gibi sosyal, politik, kültürel ve ekonomik özgürlüğü kapsayan toplumsal bir boyuttur (Gutiérrez, 1990a, s. 14). Bu özgürlük düzeyinde yoksulluğun ve adaletsizliğin sebepleri “bağımlılık teorisi”yle tespit edilerek ortadan kaldırılmaktadır. Bu yaklaşım, Özgürlük Teolojisi'nin Hristiyanlığa kattığı en önemli yeniliklerden sayılmaktadır. Bilinçlenmeyi de içine alan bu özgürleşme, Özgürlük Teolojisi'ni eleştirilerin odağı haline getirse de teolojinin, “politik-sosyal” yanını göstermesi sebebiyle dikkat çekmektedir (Gutiérrez, 2011, ss. 37-39; Güder, 2021, s. 217; Stone, 1977, s. XI).

Özgürlük Teolojisi'nin Liberation terimine teolojiyi tecrübe ve eylemle besleyen dini; siyasî sahnede kalkınma (development) ve özgürleşme (liberation) ile özdeşleştirmektedir (Echeverría, 2002, ss. 3, 22). Bu, yeni yaklaşımda kalkınma, geniş bir değer ve ahlâk değerlendirmesiyle kavramsallaştırılarak köklü bir değişimin aracı haline getirilmektedir. Başka bir ifadeyle, Özgürlük Teolojisi, kalkınma ve gelişme kavramlarına teolojik bir anlam yüklemektedir. Böylece teoloji, somut gerçekliğe ve gündelik hayatı baskı altında olanların insanca yaşama isteğinin ifadesine dönüşmektedir (R. M. Brown, 2013, s. XXIV). Bu sebeple somut bir anlam yüklenen teolojiye Kurtuluş yerine Özgürlük Teolojisi ismi verilmesi daha uygun görülmektedir (Ayдын, 2003, s. 137-138).

Gutiérrez'in teolojiyle ulaşmayı hedeflediği politik ve sosyal özgürlüğün temelinde, Eski Ahit bulunmaktadır. Çünkü o, politik ve sosyal özgürlük bağlamında Yahudilerin uluslaşma sürecine atıfta bulunarak Yahve'nin, onları siyaseten özgürleştirdiğini iddia etmektedir (Gutiérrez, 1988, s. 89). Gutiérrez'in, Tanrı'yla yürümekten kastettiklerinden biri de bu politik özgürleştirme adımlarını modern dönemde Tanrı'yla birlikte atmak, yani politik tercihlerin bir anlamda kutsallaştırılmasıyla alakalıdır. Onun, teolojik düşüncesine dayanak yaptığı Mısırdan Çıkış'ı gerçekleştiren Tanrı'yı “tarihin ve siyasî kurtuluşun tanrısı” olarak tanımlaması, bu anlayışı yansıtmaktadır. Çıkış örneğinden

hareketle tarihte Tanrı'yla karşılaşmada olduğu gibi, günümüzde Latin Amerika'da yoksulluk ve ötekileştirme sebebiyle ortaya çıkan mâneviyattaki karşılaşmanın, muhataplarda büyük bir kırılmaya sebep olması umulmaktadır. Bunun yanında Gutiérrez, Çıkış'tan ilhamla kazanılan yeni bilinci, geçmişte olup bitmiş tarihî bir mesele gibi değil tüm zamanlara hükmeden Tanrı eylemi şeklinde gelecek için de rehber olarak görmekte ve bu düşüncesini: “Çıkış'ın kalbinde eskatolojik bir ufuk mevcuttur.” (Gutiérrez, 1988, s. 89) şeklinde ifade etmektedir. Eski Ahit'in Çıkış bölümünde Tanrı, Müller'in ifadesiyle, İsrailileri öteki dünyadaki bir özgürlükle yatıştırmak yerine, bu dünyaya ait somut bir vaat olan, “özgürlükler diyarına” yönlendirmektedir. Çıkış bölümünde anlatılan olayda olduğu gibi, Tanrı'nın özgürlükten muradı, bu dünyada kazanılan somut bir özgürlüktür (Müller, 2015a, s. 20; Mısırdan Çıkış 6: 1-8). Gutiérrez de benzer bir tavırla Kitâb-ı Mukaddes'in somut ve hayata yansıyan gerçek bir “özgürlük” talep ettiği, bunun için de “radikal bir seçim yapmaya” çağırdığını düşünmektedir (1991, s. 8). Bu anlayışla Gutiérrez için özgürlüğün ilk boyutu olan politik ve sosyal özgürlük; toplumsal yönü olan, Marksizm'le benzerlikler taşıyan, politik ve sosyal talepleri de içinde barındıran bir özgürlüğü ifade etmektedir.

Gutiérrez'in hak ve özgürlük arayışı; somut gerçeklere dayalı olmasına rağmen liberal ve burjuva anlamından farklıdır ve kutsal bir temele dayanmaktadır. Bu bağlamda Özgürlük Teolojisi, yoksul ama inançlı bir halkın perspektifiyle teoloji yapmak, onların özgürlükten (liberation) kaynaklanan haklarını savunmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla teoloji; tarihe müdahil olarak iktidara yön veren bir güç olmaktır. Gutiérrez'e göre, Kitâb-ı Mukaddes'in yoksullar arasında duyurulmasının sebebi de budur. Yani onların hâkim güç olmasını sağlamaktır. Özetle, Latin Amerika'da özgürlük, Hristiyan inancına katılmak ve günün “somut tarihsel koşullarında” onu yaşamaktır. Özgürlük Teolojisi'nin siyasî söylemlerine, ırksal temelli hak ve özgürlük arayışına rağmen, politik teoloji olarak değerlendirilmemesi onun kutsal temelinden kaynaklanmaktadır (Terrorizm, Liberation and Sexuality, s. 10'dan aktaran: R. M. Brown, 1980, s. 53; Gutiérrez, 1978, s. 31).

İnsan Özgürlüğü

Gutiérrez için özgürlüğün ikinci boyutunu insan özgürlüğü oluşturmaktadır. İnsanın özne olarak ortaya çıkmasını ve iradesini özgürce kullanmasını temel alan insan özgürlüğü, Latin Amerika bağlamında yaşama iradesini ifade etmektedir. Gutiérrez'in “yaşam tanrısı hakkında konuşma” şeklinde; bir tür meydan okuma olarak ortaya koyduğu teoloji, vakitsiz ve erken ölüme karşı yürütülen bir tür özgürleşme çabasını göstermektedir (1990a, ss. 5, 14). Bu özgürlük boyutu, Özgürlük Teolojisi'nin ideallerinden olan farkındalık ve buna paralel gerçekleştirilecek eylemi de kapsamaktadır. Bu sebeple özgürlük eylemi; baskıya, köleliğe ve ölüme yani kurumsal günaha tepki olarak tanımlanmaktadır. Özgürlük Teolojisi'nin tanrı anlayışını ifade eden yaşam dostu bir Tanrı'ya bağlılık, her insanı özne olmaya yönlendiren bir tutumu hedeflemektedir. Çünkü insanın özne olarak kendini var edebilmesi, Tanrı'nın irade ve isteğini ifade etmektedir. Böylece Özgürlük Teolojisi'nin insan özgürlüğü boyutu, Tanrı'nın irade, istek ve arzusu temelinde gelişen ve farkındalıkla kazanılan iradeyi temsil etmektedir (Gutiérrez, 1991, s. 19; Müller, 2015, s. 20).

İnsanın özgürlüğü, yaşam tanrısı anlayışıyla hayatı desteklediği gibi, fiziksel ve “kültürel ölümü” de kapsamaktadır. Bu durumda özgürlüğe, tek tek bireyler gibi toplumları etkileyen sosyal bir olgu

olarak da bahsedilmektedir. İnsanların kültürel olarak ölümü, Özgürlük Teolojisi için uygarlığın ve insan olma yollarının yok edilmesi olan bir felakettir. Kültürel ölümle ortaya çıkan bu ümitsizlik noktasında Gutiérrez (1992, s. 63), Yaşam Krallığı'nın (Kingdom of Life) nasıl ilan edileceğini sorarak teolojisini bu krallığa giden yolun üzerine konumlandırmaktadır. Böylece Özgürlük Teolojisi; insan özgürlüğünü vurgulayan tutumuyla ötekileştirilen, insan sayılmayarak gelişimleri engellenen insanların bu engellerden kurtarılmasını yani özgürleşmesini ifade etmektedir. Bu yaklaşımıyla baskıcı toplumsal yapıları özgürlüğe engel olarak gören Marksist ideolojinin özgürlük anlayışına yaklaşan Gutiérrez, teolojiyle insanın gelişimini teşvik etmektedir. Gutiérrez'in özgürlük üzerinden teolojiye kazandırdığı bu boyutlar, onun özgürlükle kurtuluş arasında kurduğu ilişkiyle tüm insanî boyutları teolojiye katma eğilimindedir. Başka bir ifadeyle Gutiérrez (1977, s. 3), klasik teolojilerden farklı olarak bütüncül bir teolojik perspektif sunarak kurtuluşçu tüm yaklaşımları tek çatı altında toplama; özgürlüğü, insan yaşamının tüm boyutlarına etki eden bir süreç olarak tanımlama şeklinde iki kategori daha ortaya çıkarmaktadır. Onun bu yaklaşımı, yapılan her faaliyetin, Tanrı'nın tarihteki kurtarıcı eyleminin bir parçası olduğu, düşüncesine dayanmaktadır (Nouwen, 2003, s. IX). Böylece kutsal hayatın tamamına yayılmaya çalışılmaktadır.

Günahtan Özgürleşme

Özgürlük Teolojisi'nde özgürlüğün üçüncü boyutu, günahtan ve günahın etkilerinden yani sosyal baskı ve kurumsal şiddetten özgürleşmektir. Bu düzey, klasik Hristiyanlıktaki büyük ve ebedî kurtuluşu da içine almakla birlikte diğer özgürleşme düzeylerinde olduğu gibi, maddî meseleler ön plandadır. Gerçek özgürlüğün ana boyutları kabul edilen politik, kendini gerçekleştirme ve günahtan kurtuluş ya doğrudan maddî ya da -üçüncü özgürlük boyutunda olduğu gibi- hem maddî hem de mânevî yönü birlikte ele alınmaktadır. Bu durumda günahtan özgürleşme, ebedî kurtuluşu da karşılayarak bencillik ve günahtan kurtulma, Tanrı ve diğer insanlarla yeniden ilişkiye geçmeyi ifade etmektedir (Gutiérrez, 1990a, s. 14; 1990b, s. 103).

Gutiérrez'in; günahtan özgürleşmeyi hedefleyen teoloji boyutu, bencillik ve günahtan kurtuluş yanında, Tanrı ve diğer insanlarla yeniden bir olma anlamı taşımaktadır. Hristiyan teolojisinin en eski meselelerinden olan bu aşama, daha çok kurtuluş (salvation) terimiyle karşılanmaktadır. Bu tür bir özgürleşme, Gutiérrez tarafından maddî yönü göz ardı edilmeden "Rabbin armağanı" olarak değerlendirilmektedir. Gutiérrez'in (1990a, s. 14), özgürlüğe yüklediği tüm anlamlar, "kurtuluş" (salvation) ya da "özgürlük" (liberation) kavramı içinde teslisi ima eder şekilde, üç boyutlu tek özgürlük şeklinde birleştirilmektedir. Bu teslis içindeki özgürlük, teolojinin başlangıç noktasıdır ve ölüm ortamındaki halkın, "yaşama iradesini", "hayatı" ve "hayat vermeyi" ifade etmektedir. Aynı zamanda Hristiyan misyonunu da belirten bu yaklaşım; "ölümü değil, yaşamı paylaşmak" anlamında hem Kilise'nin hem de Özgürlük Teolojisi'nin görevini karşılamaktadır. Başka bir ifadeyle özgürlük; hayat veren, misyon yükleyen, Kitâb-ı Mukaddes'ten ilhamla bireyin değil köleleştirilmiş bütün halkın özgürlüğünü hedefleyen toplumsal bir olguya karşılık gelmektedir (Gutiérrez, 1978, s. 33; Löwy, 1996, s. 56).

Sonuç olarak özgürlük, Gutiérrez için yaşam tanrısının sevgisini göstermektedir. Bu sevgi, özgürlük (liberation), adalet (justice) ve anlaşmayı (covenant) ortaya çıkararak "eşitler" arasında bir ilişkiyi

tesis etmektedir. Birbirini tamamlayan bu terimler, aynı zamanda inananda, “yaşayan, kutsal, sadık” özelliklere sahip bir tanrı algısı oluşturmaktadır (Gutiérrez, 1991, s. 2). Özgürleşmeyi hedefleyen ve Teslis inancını çağrıştıran bu algı hem politik, sosyal, ekonomik ve dinî yapıların baskısından kurtulma arzusunun hem de kaderine razı olup ses çıkarmamayı Tanrı’nın muradı gören ve bunu öteki dünya vaatleriyle ödüllendiren pasif tarih anlayışından kurtulmayı ve İsa Mesih vasıtasıyla günahattan özgürleşmeyi ifade etmektedir (R. M. Brown, 1980, s. 52; Gutiérrez, 1988, ss. 36-37). Günümüzde mâneviyatın bu üçlü birliğin (Teslis) dışına itilmesi, mevcut sıkıntıların sebebi olarak görülmektedir. Çünkü bu tutum, “politik, ekonomik ve fiziksel refahı” özgürlüğün parçası olmaktan çıkararak teolojiyi, zenginlerin saltanatını meşrulaştırma aracına çevirmektedir. Sonuç olarak, özgürlüğün üçlü birliğine dayanan gerçek mâneviyatın; yoksulun hakkını kollayan düzenleyici bir hüviyete sahip olması gerekmektedir (R. M. Brown, 1980, ss. 52-53).

Gutiérrez’in Teoloji (Theology) Tarifi

Yunanca’da “Tanrı bilimi”, “Tanrı inancı ve tanrısal düşünceyle ilgili her türlü doktrini incelemeyi hedefleyen bir bilim dalı” olarak tarif edilen teoloji, Türkçe’ye, basit anlamıyla, “Tanrı konuşması” ya da “Tanrı hakkında söylem” olarak aktarılmaktadır (R. M. Brown, 1993, s. 53; Gutiérrez, 1990a, s. 3; Gündüz, 1998, s. 366). Tanrı hakkında her türlü konuşmayı ve onun adına söz söylemeyi ifade etmesine rağmen teoloji; dinin eski kayıtlarını ihtiyaca göre dindar bir bakışla normatif olarak ele alma şeklinde; işlevi üzerinden de tanımlanmaktadır. Böylece Hristiyanlığı anlama adına “sarf edilen zihinsel çabanın tüm veçheleri” teolojiye katılmaktadır. Bu durumda, teolojinin klasik anlamını ifade eden entelektüel inanç anlayışı, “insan zekâsının vahyi ve inanç vizyonunu kavrama çabası” olarak değerlendirilmektedir (Tiele, 1897’den aktaran: Alıcı, 2018, s. 122; Gutiérrez, 1990b, s. 63; Michel, 2012, s. 115).

Gutiérrez’e (1990a, s. 6, 2011, ss. 44-46) göre teoloji; tanrıyı tasavvur, ona bağlılık ve onun isteğini yapma ya da tanrı ve tanrıyı kabul edenlerin deneyimidir. Başka bir ifadeyle teoloji, imanla gelen tanrı lütfu, tanrısal rehberlikle ortaya çıkan inancı anlama çabasıdır. Bundan dolayı “mânevî” düşünceden destek almaktadır. Sonuçta o, inançla başlayarak yeni bir inanca ulaşan döngüsellığe sahiptir. Bu döngüde öncelik tefekkürde değil inanç hayatına karşılık gelen ve içinde eylemi de barındıran mânevî hayattadır. Bu yaşam şekli hem teolojiyi oluşturmakta hem de yeni inanç deneyimine kapı aralamaktadır.

Teolojinin; Gutiérrez’in yaklaşımında ikinci eylem, inanç deneyimi üzerine “yeniden düşünme” olarak tarif edilmesi; inanca dayalı pratiği (praxis) ön plana çıkarmaktadır. Bu durumda teolojinin temeli olan inanç ve bu inancın hayata geçmiş hali olan eylemin, teologlarca dikkate alınması beklenmektedir. Çünkü teoloji, bu yaklaşımla mânevî deneyimden neşet eden ikinci ama ikincil olmayan bir eyleme dönüşmektedir. Bu süreç, özgürleştirecek pratiğe adanma yani inancı eyleme geçirme ile başlatılarak sonraki adımların kendiliğinden doğal olarak ortaya çıkması beklenmektedir (Gutiérrez, 1978, s. 32).

Gutiérrez’e (bk., 2008; 2015c, ss. 83-133) göre teoloji, sadece seçkinlere değil herkese konuşabilmelidir. Bu sebeple de teolojinin; kendine özgü, “şiiir” ya da aşk mektubu niteliğinde tatlı bir “bilgi” ve “bilgelik” olmasını beklemektedir. Gutiérrez, bu dili keşfetmek için Eyüp Kitabı’na

başvurmaktadır. Burada: “yoksulluk ve ıstırap içinde Tanrı’dan nasıl söz edeceğiz?” sorusuna muhatap olarak inanan yoksulların dilini yansıtan Eyüp’ün deneyimleriyle yoksulların teoloji dilini ifade eden “peygamberlik ve tefekkürü” keşfetmektedir. Tanrı’ya, insanlara ve Kilise’ye “aşk mektubu” gibi etki ederek muhatap kitleye mutluluk ve umut aşılama anlamına gelmesi beklenen teolojiyle gizem olan Tanrı hakkında nasıl konuşulup düşünüleceğine dair temel teolojik sorulara cevap aranmaktadır. Böylece yaşam kaynağı olması sebebiyle gizli kalmaması gereken Tanrı’yı, “Tanrı hakkında konuşmanın bir yolunu nasıl bulacağız?” sorusuyla keşfetmeye çalışmaktadır. Bu arayışı bir metodoloji çerçevesinde yapan Gutiérrez, buradan Özgürlük Teolojisi’ne ulaşmaktadır (Gutiérrez, 1990a, s. 3; 1991, s. 149).

Gutiérrez’e (2015a, ss. 32-53) göre teoloji, bağlamsaldır. Bağlamsallık, tanrısal krallığa giden yolda zorlukların yaşandığı “tarihsel an ve kültürel dünya ile bağlantılı” ve bu bağlamın karakterini taşıyan “inancı anlama çabasını” ifade etmektedir. Onun beslendiği düşünülen bu “tarihsel an” ve “kültürel dünya” vurgusu, Latin Amerika özelinde Hristiyanlık, yoksulluk ve sömürü; dolayısıyla inanan, yoksul ve ezilen olarak teyit edilmektedir. Bu arka plana dayalı düşünce geliştiren Gutiérrez, teolojisini inanılan ilâhî söz ışığında “dünyadaki Hristiyanların varlığı üzerine eleştirel bir düşünce” olarak tanımlamaktadır. Bu sebeple de teolojinin; insanın özgürlüğü ve âdil bir toplum inşası da dâhil, hayata bütüncül bir bakış sunmasını beklemektedir (Gutiérrez, 1990a, s. 4).

Gutiérrez’e (1990a, s. 3; 2003, s. 136) göre teoloji; tefekkür, Tanrı önünde sessizlik, inananın dua ve bağlılığını ifade etmektedir. Onun, teolojik başlangıç noktası olarak belirttiği Tanrı ile karşılaşma şartına bağlı olan bu aşama, Özgürlük Teolojisi’nde sessizlik olarak tanımlanmaktadır. Sessizlik, bir yandan tanrısal tecrübenin (mâneviyatın) kelimelere dökülmesinin zorluğunu ortaya koyarken diğer yandan, “daha verimli ve iddiasız” olmayı da ifade etmektedir. Nitekim teoloji, “sessizlikle sürekli zenginleşen bir konuşma” olarak inançla başlayan, bağlılıkla beslenen ve pratiğe ulaşan dinamik bir süreç olarak görülmektedir. Mâneviyatla başlayan bu dinamik süreç, beraberinde ikinci aşama diye adlandırılan inanç söylemini ortaya çıkarmaktadır. Tanrısal tecrübenin dile getirilmesi (inanç söylemi) ise, teolojiyi oluşturmaktadır.

Gutiérrez’e (1978, ss. 33-34) göre teoloji, “umudun yorum bilimi” (hermeneutic of hope)’dir. Bu sebeple farklı kesimler “ütopya” eleştirisi yapsa da Özgürlük Teolojisi, Gutiérrez tarafından yoksulların umudu ve özgürleşmenin yorumu olarak görülmektedir. Umutların mevcut gerçeklikle çeliştiği gibi Özgürlük Teolojisi’nin de gerçeklikle çeliştiğini düşünen Gutiérrez, bu durumu, “ezilenlerin umudunun hermeneutiği” şeklinde ifade ederek bunu, teolojinin önemli bir vasfı haline getirmektedir. Bu özelliği yüklenen teoloji, Gutiérrez için inanana hayat bahşeden onu hayata dâhil eden bir “yaşam teolojisi”ni oluşturmaktadır.

Özgürlük Teolojisi, teolojiyi Hristiyan inancını yayma ve Kitâb-ı Mukaddes’i topluma ulaştırma aracı olarak görür. Rauschenbusch’un (Rauschenbusch, 1917, ss. 6-7) yaklaşımına göre teoloji, misyonerlik yöntemleri geliştiren bir bilim dalıdır ve Hristiyan mesajının etkili biçimde iletilmesi üzerine odaklanır. Bu araçsal yaklaşım, onun “Teoloji, Kitâb-ı Mukaddes’ten daha üstün değildir” ifadesinde açıkça görülmektedir. Teolojinin işlevi, karşılaşılan sorunları inancın tarihsel temelleriyle ilişkilendirmek ve bu sorunları Hristiyan görevlerine dönüştürmektir.

Gutiérrez'e göre, bu gerçek ve somut sorunlar, Tanrı hakkında konuşmak için yeni anlam alanları ve tefsir zeminleri oluşturmaktadır. Teoloji, bu bağlamda inananlarda kendiliğinden ortaya çıkan inancı anlamaya yönelik doğal bir süreçtir. Bu sürecin inanılabilir olması, dinî deneyimin özünü taşıması ve topluluk içindeki ortak düşünceye dayanması gerektiğini savunan Gutiérrez, bu anlayışıyla hem kendi teolojisinin temelini göstermekte hem de Avrupa merkezli teolojilerin, yoksulluk ve toplumsal farklılık gibi sorunları yeterince dikkate almadığını ileri sürmektedir. Bu türden zorluklar, Gutiérrez'e göre, Kitâb-ı Mukaddes'i daha derin biçimde anlamının ve Tanrı ile yeniden ilişki kurmanın bir vesilesi olabilir (Gutiérrez, 1988, ss. XLV–XLVI, 3; 2015a, s. 34).

Teoloji, değişim aracıdır. Çünkü teolojinin; muhatabı, dili ve temel kaynakları değişebilmektedir. Bu sebeple teolojinin iletişim araçlarının da değişmesi faydalıdır. Eğer teoloji, değişme özelliğini kaybederse, Rauschenbusch'ın dediği gibi: “büyümeyi durdurursa veya kendini modern ortama ayarlayamazsa ve mevcut görevlerini yerine getiremezse, ölecektir.” (Rauschenbusch, 1917, s. 1) Katolik teolojinin Latin Amerika'da karşılaştığı durum budur. Gutiérrez'e göre, Katolik teolojinin tek endişe kaynağı bu durağanlığı değildir. Campbell'in dikkat çektiği gibi, inanç sistemlerinin “mistik deneyimler” yerine sosyal problemler ve etikle ilgilenmesi de problemlidir. Bu durum onun, mânevî deneyimi yitirmesine sebep olmaktadır. Dinin mânevî deneyim özelliğini yitirmesi, uyuşturucunun artması da dâhil, birçok arayışa sebep olmaktadır. Açıkçası maddî ve manevî deneyimle sosyal hayata taşınamayan dinin, toplumda yüzleştiği düşünülen olumsuzlukları Gutiérrez'in teolojik çıkışında görmek mümkündür. Dolayısıyla dinî düşüncenin Katolik teolojiyle kaybettiği düşünülen madde-mâna bütünlüğü (Campbell & Moyers, 2015, ss. 88-89), Gutiérrez tarafından Özgürlük Teolojisi'yle giderilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda özgürlük tanımı; maddî özgürlükler (liberation) yanında mânevî özgürlüğü, yani manevî kurtuluşu (salvation) da sunma iddiasındadır. Gutiérrez, geliştirdiği Özgürlük Teolojisi ile bu iki anlam arayışı arasında denge kurmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak teoloji, Tanrı hakkında konuşmaktır. Gutiérrez'in ifadesiyle onun tek konusu Tanrı'dır. Özgürlük Teolojisi de her teoloji gibi, Tanrı hakkında konuşmaktadır. Onun diğer teolojilerden farkı ise, bu konuşmayı çağın ürettiği bilimsel değerlerle, inanç-akıl düzleminde yapma iddiasıdır. Bu düzlem, Gutiérrez'e göre, teolojinin ikinci kalıcı işlevi olarak kabul edilen rasyonelliği ve tarafsızlığı ortaya çıkarmakta ve bu teolojiye yeni yollar açmaktadır. Sosyal bilimlerin teolojiye kaynaklık etmesi, bunun göstergelerindendir ve Özgürlük Teolojisi, bunun somut örneği olma iddiasını sürdürmektedir (Gutiérrez, 1988, s. 5; 1990a, s. 2).

GUTÍERREZ: METODOLOJİSİ, TEOLOJİSİNİN TEMELLERİ VE TEOLOJİK GÖRÜŞLERİ

Metodolojisi

Gutiérrez, Hristiyan yaşantısıyla teoloji yöntemi arasında doğrudan bağ kurmaktadır. Bunu bir yöntem kaygısından ziyade “yaşam tarzı, var oluş yolu ve İlsâ'nın öğrencisi olma” (1990, ss. 5, 56) şeklinde tarif ederek, teolojisinin hayata dayandığını ispatlamaya çalışmaktadır. Gutiérrez'in teoloji

metodu, iki perde şeklinde ifade edilmektedir. İlk perde de İnanç ikinci perde de ise teoloji yer almaktadır. Bu aşamalı yaklaşım, teolojinin inançtan sonra gelmesini ifade etmektedir. Gutiérrez'e (1990, s. 3) göre teoloji, ancak inançla başladığında gerçek hedefine hizmet edebilir. Gutiérrez'in, iki adım ya da iki aşama ilkesi olarak da bilinen bu metodu; daha çok inancı yaşam tarzını ve kendini ifade edebilmeyi yani "İsâ'nın öğrencisi olma" idealini ifade etmektedir. Bu idealin ilk adımını mânevî deneyimle başlatan Gutiérrez, bu fikrini, "yöntemimiz mâneviyatımızdır" şeklinde sloganlaştırmaktadır. Mâneviyattan sonraki metodolojik aşama olan teoloji, teknik değil yoksullarla birliktelikten doğan "yaşam" sürecini yani yoksulların dinî deneyimlerini ifade etmektedir. İlk adımda ulaşılan mâneviyatla teolojik bir söylem için hakkında konuşulacak olan Tanrı keşfedilmektedir. İkinci aşamada ise, Tanrı hakkında "özgün" ve "saygılı" bir söyleme ulaşmak için pratik ve yoksullarla dayanışmayı içeren bir yaşam teolojisi kurulmaktadır (bk. Gutiérrez, 1990, s. 3, 4-5, 2003b, s. XVIII, 1978, ss. 32-33). Gutiérrez, teoloji sürecinde ulaşılan bu mâneviyatı, "entelektüel bir sessizlik" olarak görmektedir. Bu sebeple yöntemi (method), mâneviyatla gidilen yol şeklinde tarif etmektedir. Çünkü Gutiérrez'in düşüncesinde "her şey sessizlikle başlar; bu, Tanrı hakkında konuşmanın ilk adımıdır; dinleme ve dua anıdır, daha sonra sessizlikte ortaya çıkan dil gelecektir." (Gutiérrez, 2003, XVIII) Bu dil ise, teolojiyi oluşturmaktadır (bk. Öztürk & Turan, 2024).

Eylem, Eylem (bağlılık) Üzerine Eleştirel Düşünce ve Yenilenmiş Eylem

Gutiérrez, teolojiye, üç aşamada ulaşmaktadır. Bunlardan ilkini eylem (Praxis) oluşturmaktadır. Bu aşama, gerçeklikten hareketle teoloji için hem eleştiri hem de malzeme sağlanmaktadır. Başka bir ifadeyle eylem; bilgiyi doğrulama yanında var olan bilgi ve eylemi dönüştürecek eleştirel tecrübe için kullanılmaktadır (Sayılğan, 1976, s. 141). Böylece eylem, daha üst düşünce ve adımlara ulaşmaya hizmet etmektedir. Eleştiriden beslendiğinde dönüştürücü yeni eylemin ilk adımını oluşturan eylem, Murphy'e (1987, s. 3) göre, kutsal yazıların, sadece vaaz ve doktrinle değil yaparak da yorumlanabileceğini göstermektedir. Bu döngüyü teoloji başlığı altından toplayan Gutiérrez, eylem-teoloji birlikteliğini teolojik yöntemin bir parçası olarak vurgulamaktadır. Sonuçta eylemle başlayan ve yeni eylemle sonuçlanan teoloji süreci, bir bütün olarak ikinci adımı/perdeyi oluşturmaktadır.

Teolojinin ikinci adımını, eylem (bağlılık) üzerine eleştirel düşünce aşaması oluşturmaktadır. Bu adım, çağın işaretleri sayılan gelişmelere göre yeni bir dindarlık anlayışını salık verilmektedir. Günümüzde laikliğin, sosyal bilimlerin verilerinin inanç süreçlerine dâhil edilmesi, vahyin antropolojik (insanî) ve maddî yönüne duyarlılığın artması, II. Vatikan Konsili'nin, Kilise'yi iktidar yerine hizmet kilisesi olarak tanımlaması, felsefî meselelerin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle izah edilmesi, eyleme odaklanan Marksizm'in teolojiye etkisi ve eskatolojinin yeniden keşfedilmesi; eleştirel düşüncüyü teolojinin bir parçası haline getirmektedir (Gutiérrez, 1988, s. 5-10). Bunun doğal bir sonucu olarak "toplumun İncil ve ilahî vahiy ışığında, eleştirel ve rasyonel analizi" (2015, s. 20)'nin yapılması; teolojinin çağdaşlığı ve varlığının devamı için önem arz etmektedir. Bu sebeple Gutiérrez (1988, ss. XXXIV, 5-9, 10), "temel insan ilkeleri üzerine eleştirel düşünce" adımının, "ortopraksi ile ortodoksluk" arasındaki bağları güçlendirdiğini; teolojinin, dinî temelini kaybederek ideolojileştirilmesine engel olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla teolojinin; "her tarihsel gerçekleşme karşısında inancın eleştirel işlevinden" vaz geçmemesi gerektiğini (Gutiérrez, 2015b, s. 1) beyan etmektedir. Gutiérrez (1988, s. XXIV-XXV, 81, 9), teolojinin ancak bu vasıflarını muhafaza

ettiğinde tüm boyutlarıyla gerçek hüviyetine ulaşabileceğini düşünmektedir. Bu durum, söylemleri geleneksel kalsa da Özgürlük Teolojisi'ni, yeni içerikten çok, “teoloji yapmanın yeni yolu” olarak yoksullara bağlılıktan sonraki ikinci adımı ifade eden eyleme dayandırmaktadır (McGovern, 1989, ss. 30-31; Brackley, 1996, s. 67). Bu sebeple Özgürlük Teolojisi, ilahi sözün rehberliğiyle “tarihsel praksis”, “Hristiyanların varlığı”, “temel insan ilkeleri üzerine eleştirel düşünce” şeklinde var olanın eleştirisini ifade etmektedir. Gutiérrez'in, Hristiyanlığı teoriden çok, hayata yansıyan, “kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak ortaya çıkan” bir olgu olarak tanımlaması bunun göstergelerindendir (1988, ss. 3, 9, 10; 1990, s. 103; Rowland, 2011a, s. 22).

Gutiérrez'in teolojisinde gerekli görülen metodolojik adımlardan üçüncüsü, yeni eylem aracılığıyla mevcut dinî ve toplumsal gerçekliğin dönüştürülmesini ifade eder; başka bir ifadeyle, onun spiral gelişim modeli içerisinde “yenilenmiş eylem” aşamasına karşılık gelmektedir (Bennett, 2011, s. 244). Teolojik düşüncenin daha da olgunlaştığı bu aşamada, Tanrı'ya yabancılaşmadan kurtulmak gibi açık hedefler ortaya konmakta ve inanç daha derin bir dönüşüm sürecine yönelmektedir (Gutiérrez, 2015, s. 20).

Eleştiriden Tekrar Eyleme Geçme (Özgürleştirici Praksis) olarak ifade edilen yeni eylem aşamasında, politik talepleri olan “siyasi” eylemler ortaya konulmaktadır. Bunların başında da “insanın kendini yaratması” gelmektedir. Özgürlük Teolojisi'nin ilham kaynaklarından sayılan Mısırdan Çıkış örneğinde Musa'nın özgürlük talebine karşın İsrailoğulları, köleliği kabule dayalı bir yabancılaşma yaşamaktadır. Gutiérrez'e göre Tanrı; bu yabancılaşmaya karşı olduğunu ve yeni eylem talep ettiğini İsrailoğulları'nı kurtararak göstermiştir. Tanrı'nın yeni eylem sürecine dâhil olmasıyla insan ile Tanrı'nın eylemlerini eşit hale gelmektedir. Çünkü yeni eylem, Kitâb-ı Mukaddes'ten esinlenerek hayatı tüm boyutlarıyla özgürleştirmeyi hedefleyen, Gutiérrez'in; “özgürleştirici praksis” olarak adlandırdığı “tarihi Tanrı'nın saltanatının ışığında dönüştürme”ye hizmet ettiği düşünülmektedir (bk. 1988, ss. XXX, 89-90, 96-97).

Gutiérrez'in ilk adımda inançla başlattığı teoloji süreci, kendi içinde: Tanrı'nın taleplerini dinleme ve uygulamayla başlayan ilk eylem, “pratiği, Tanrı'nın Söz'ü ışığında okumak” (Gutiérrez, 1988, s. XXXIV) ve yeni eylem şeklinde üçe ayrılmaktadır. Gutiérrez'in bu üç adımlı teoloji süreci, Müller (2015, s. 20) tarafından da benimsenmektedir. O da Gutiérrez gibi teolojiyi inanç ile başlatır. Yoksulluğun Kitâb-ı Mukaddes ışığında eleştirisiyle devam eder ve mevcut anlayışı kökten değiştirecek yeni eylem talepleriyle tamamlanmaktadır.

Gutiérrez'in Teolojisi'nin Temelleri

Özgürlük Teolojisi ele alınırken yalnızca teolojik temeller değil, aynı zamanda ortaya çıktığı dönemin Latin Amerika toplumlarında etkili olan sosyal değişimler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu doğrultuda, Özgürlük Teolojisi'nin gelişimini açıklayan başlıca dayanaklar, teolojik ve sosyokültürel olmak üzere iki temel eksende değerlendirilebilir.

Teolojik Temeller

Teolojik temeller, Löwy'e (1996, s. 5) göre, Latin Amerika'nın devrimci mücadelesinde Hristiyanların kendi dinî kimlikleriyle oynadıkları rolü ifade etmektedir. Bunlardan öne çıkanlar: Îsâ Mesih'ten ve Kitâb-ı Mukaddes'ten Gelen ve Cizvit Geleneğinden Kaynaklanan temellerdir.

a. Îsâ Mesih ve Kitâb-ı Mukaddes'e Dayalı Teolojik Temeller

Îsâ Mesih'in hayat örneklerini benimsemek, Üçüncü Dünya Hristiyanlarının var oluş çabasını oluşturmaktadır. Bu durum, Latin Amerika için de geçerlidir ve Îsâ Mesih, Özgürlük Teolojisi'nin ilk dinî temelini ifade etmektedir.

Özgürlük Teolojisi'nin diğer dinî temelini Kitâb-ı Mukaddes mesajlarıyla Hristiyan geleneği oluşturmaktadır. Bunun ilk örnekleri, İspanyolların, Amerika yerlilerine zulmüne karşı çıkan Las Casas tarafından ortaya konulmuştur. Bu sebeple Las Casas, ilk "özgürlük teoloğu" olarak görülmektedir (R. M. Brown, 1980, s. 14). Las Casas ve onun rehberliğindeki Gutiérrez'in ortaya koyduğu Özgürlük Teolojisi, insanlığı kurtarmak için çarmıha gerilen Tanrı'nın Oğlu Îsâ Mesih ile aynı yolda olma iddiasındadır. Bu iddia Hristiyanlığın köklerine dönerek Îsâ Mesih'in yolunun "bu dünyada", somut bir "yol haritası" olarak yeniden keşfini ifade etmektedir (V. P. Elizondo, 2000, ss. 71-73).

Kitâb-ı Mukaddes'te sıkça rastlanan kurtuluş ve yoksulluk (Galatyalılar 2:10; [Yasa'nın Tekrarı 15:4](#); [Yasa'nın Tekrarı 15:7](#), 9; [Matta 5:3](#)) mesajları Özgürlük Teolojisi'nin temellerindendir. Bunların başında İsrailoğullarının Mısır'dan kurtarılacak Tanrı eliyle özgürleştirilmesini konu alan Mısırdan Çıkış bölümü gelmektedir. Bu örnek, Özgürlük Teolojisi'nin başkaldırı içeren politik ve devrimci söylemlerinin referansı kabul edilmektedir. Burada anlatılan kölelik, aşağılama, zorunlu doğum kontrolü gibi baskı durumlarını içermektedir. 10 Tanrı eliyle özgürlüğe giden bu eylemin mesajı, "Rab, 'Halkımın Mısır'da çektiği sıkıntıyı çok iyi biliyorum' dedi.", "Gel, halkım İsrail'i Mısır'dan çıkarmak için seni Firavun'a göndereyim." 11 şeklinde aktarılmaktadır. Sonuçta sömürülen ve köleleştirilen İsrailoğulları, Mısır'dan Tanrı eliyle kurtarılmaktadır. Mısırdan Çıkış'ın mesajları siyasî söylemlere referans yapılarak Özgürlük Teolojisi'nin siyasî söylemleri kutsal bir temelle meşrulaştırılmaktadır. Gutiérrez'e (1988, ss. 88, 89) göre Mısırdan Çıkış'ın bu kaynaklığı, onun mesajlarının politik oluşuyla ilgilidir. Bu düşüncesini "İsrail'in kurtuluşu, siyasî bir eylemdir." veya "eskatolojik ufuk, Mısırdan Çıkış'ın kalbinde bulunur." ifadeleriyle ortaya koymaktadır. Gutiérrez ile benzer düşüncede olan Dussel'a göre Mısırdan Çıkış'ı yeniden okuma çabası, Latin Amerika Katolik Kilisesi'nin ilk dönemlerine kadar gitmektedir. Özgürlük Teolojisi'nin "Mısırdan Çıkış paradigmasını temel şema" olarak benimsemesinde bu geçmiş etkilidir (Dussel, 1987, s. 83).

Özgürlük Teolojisinin; yoksulluk, siyasî mücadele gibi meselelerde Îsâ Mesih ve Kitâb-ı Mukaddes'ten beslenme iddiası, Özgürlük Teolojisi'yle bu kaynakları özdeşleştirecek kadar ileri götürülmektedir. Bu sebeple de Özgürlük Teolojisi; çağın taleplerini dikkate alan bir kutsal kitap anlayışı olarak sunulmaktadır. Mevcut kitap anlayışını yıkma iddiasındaki bu yaklaşım Gutiérrez (1979, s. 3) tarafından, "kucak köpeği kadar zararsız" hale getirilen Kitâb-ı Mukaddes mesajının,

¹⁰ bk. Mısırdan Çıkış 1: 1-22.

¹¹ Mısırdan Çıkış 3: 7-11.

tekrar kendi mecrasına oturtulması şeklinde ifade edilmektedir. Bu sebeple İsa Mesih ve Kitâb-ı Mukaddes, Özgürlük Teolojisi'nin en önemli kaynağını oluşturmaktadır.

b. Özgürlük Teolojisi'nde Cizvit Etkisine Dayalı Temeller

Cizvitlerin Özgürlük Teolojisi'yle etkileşimi, II. Vatikan Konsili'yle başlamıştır. Bu sebeple her iki teolojide değişimden yana olma, geleneksel Hristiyanlık yanında modern teolojik yaklaşımlara kulak verme gibi benzerlikler mevcuttur. Bunun temelinde, “kilise doktrininin aslına dönüş” ideali bulunmaktadır (Güngör, 2016, s. 152). Sonuç olarak her iki teoloji de Hristiyanlığı geleneksel kökleriyle modernleştirme gayreti ortaya koymaktadır.

Cizvitlerle Özgürlük Teolojisi'nin kesiştikleri diğer bir nokta, Marksizm'i ötekileştirmemeleridir. Cizvitler, “La Iglesia Popular” (Halkın Kilisesi) görüşünden hareketle Latin Amerika'da Marksizm'i destekleyerek Marksist gerillalarla birlikte sosyal adalet ve eşitlik için bölgesel diktatörlere karşı savaşmışlardır. Sonuçta Cizvitlerle özgürlük teolojisi taraftarları, Marksizm'e karşı durmamaktadır.

Cizvitlerle Özgürlük Teolojisi'ni ortaklaştıran bir diğer nokta, Kilise üyelerini otoritenin baskısından çıkarma düşüncesidir. Gutiérrez için bu, yerel kiliseyi, yani “en iyi kilise deneyimi”ni taşıdığını düşündüğü ve Latin Amerika'daki Hristiyan toplulukların deneyimlerine dayanan “yoksullar için tercihlili/öncelikli seçenek”tir (Gutiérrez, 2015b, s. 7). Ayrıca Temel Kilise Toplulukları'nın deneyimlerinin teolojik olarak öne çıkarılması da aynı amaca hizmet etmektedir. Yel'e (1998, s. 42) göre, “Kurtuluş Teolojisi ve Vatikan'ın baskısından kurtarılacak emir ve yönetimin ‘yukarıdan’ değil de bizzat halkın kendisinden geldiği görüşüne dayanan “Halkın Kilisesi” fikri merkezî otorite dışında, demokratik bir kilise arayışını göstermektedir. Merkezî otoritenin reddi, Cizvitlerin, Katolik Kilisesi'ne rağmen, Özgürlük Teolojisi'ni desteklediği konulardandır (Güngör, 2016, s. 206).

Gutiérrez'in, resmî olarak Dominiken Tarikatı'na bağlanması ve Cizvit eğitiminden geçen bir papaz olarak ilk görev yerlerinin Cizvit manastırı olması, Özgürlük Teolojisi'nin doğrudan ve dolaylı olarak Cizvitlerle bağlantısına dair örneklerdendir (Blue, 1989, ss. 6-8; Güngör, 2016, ss. 143-196).

Sosyokültürel Temeller

Latin Amerika toplumunda sosyokültürel gerçek olarak ilk akla gelen baskı altında ezilen olma algısıdır. Bu algıyı en iyi anlatacak dini sembolik unsur, çarmıhtaki İsa Mesih'tir. Bu, ezilen perspektifinin oluşmasında sosyal yapı yanında II. Vatikan Konsili'nin farklılıklara özgürlük tanıyan ortamı da etkili olmuştur (Blue, 1989, s. 10). Bu konsilin Latin Amerika'da açtığı ufuk, Özgürlük Teolojisi'ni ortaya çıkaran ikinci sosyokültürel temeli oluşturmaktadır. Sömürge bölgesi olmasıyla Latin Amerika, toplumsal ve dinî kurumların yerel olarak gelişemediği bir kalabalık görünümündedir. Bu durum, değişimin eldeki kurumlar üzerinden yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Katolik Kilisesi'nin, bu anlamda en etkili ve belki de tek kurumsal yapı olması, Latin Amerika Katolik Kilisesi'ni II. Vatikan Konsili ile başlayan değişim rüzgârlarının en çok hissedildiği bölgeye çevirmiştir. Aynı zamanda serbest piyasa uygulamalarıyla pazar mekanizmasının değişmesi ve yerel üreticilerin yeni tür bir sömürüyle yoksullaşması, II. Vatikan Konsili'nin açtığı özgürlük yolunu daha da genişletmiştir (Veltmeyer, 2006, ss. 121-122).

Latin Amerika'nın sosyokültürel temellerinden üçüncüsü, bu toplumda dinin başat rol üstlenmesidir. Kültürel vizyonu yöneten geleneksel teoloji, kurumsal Kilise'yle onun destekçisi rejimlerin ideallerine hizmet etmektedir. Bu, yeni teolojik açılımlara geçit vermemektedir. II. Vatikan Konsili ile kazanılan özgürleştirici ufuk, Katolik teolojinin modern dünyaya katılarak dönüşmesi, aynı dinî kültürde ezilen yığınların algısını gün yüzüne çıkarmıştır (R. M. Brown, 1980, ss. 15-16). Bu algının yönetilmesi için eldeki en etkili aracın inanç olması, Latin Amerika'ya özgüdür. Hatta dinî söylem, Cussianovich'in ifadesiyle Latin Amerika'nın tarihî ve kültürüyle ayrılmaz bir bütünlük arz etmektedir (Cussiánovich, 1979, s. 1).

Latin Amerika'nın bir diğer kültürel unsuru, din-dünya otoritesi ayrımının zayıflığıdır. Bu ayrım, Batı'nın temel geleneğidir ve Huntington'a göre, Batı kültürü düalizmlerle iç içedir (Huntington, 2018, ss. 92-93). Özgürlük Teolojisi ilan edildiğinde Gutiérrez'in dikkat çektiği konulardan birinin düalizmin ortadan kaldırılması olması bu anlamda ilgi çekicidir. Tanrı-Sezar ayrımına dayalı düalizmin, Batı'da özgürlüğün gelişimini katkı sağlarken (Huntington, 2018, s. 93) Latin Amerika kültüründe Gutiérrez'in Yunan felsefesinden ödünç alındığını iddia ettiği düalizmin bağımlılığa sebep olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple de Özgürlük Teolojisi, tek tarih ve madde-mâna bütünlüğünü öğütleyen yaklaşımıyla Latin Amerika'daki sosyokültürel temellerine ulaşma hedeflenmektedir.

Latin Amerika'nın sosyokültürel temellerinden bir diğerini Katolik teoloji oluşturmaktadır. Çünkü Katolik Kilisesi hem sosyal hem de dinî bir kurum olarak Latin Amerika'da ön plana çıkarmaktadır. Özgürlük Teolojisi'nin Katolik Kilisesi içinde ortaya çıkması da onun bu etkinliğinin göstergelerindendir. Bunun yanında mevcut haliyle yerel kültürel ve dinî gelişmelere hayat hakkı tanımaması, Katolik Kilisesi'nin Latin Amerika'ya özgü yeniden yapılandırılması ihtiyacını doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle, yerleşik kilisenin Amerika ve Avrupa'dan ithal değerleri dikkate alan yerel kültürlerden uzak tutumu, mevcut kiliseyi çevresine yabancılaştırmaktadır. Bu durum, yerel değerler temelinde bir teolojik arayışın önünü açmaktadır. Elizondo (2000, s. 70), bu yabancılaşmaya Latin Amerika bağlamında verilen cevabı; "onların Tanrı dili, bizim Tanrı deneyimimizi ... kilise yaşamına ilişkin öncelikleri, kilise deneyimimizi yansıtmadı. Halkımız için gerçekten yerel ve doğal olan yollarla hayatın Efendisi'nin övgülerini dile getirmek, duyurmak ve söylemek zorundaydık." şeklinde dile getirmektedir. Özetle Özgürlük Teolojisi; Katolik teolojinin, yerel bir perspektifle Latin Amerika sosyolojisine uyarlanmasını ifade etmektedir.

Batı'dan kopuk bir kültür olması, Latin Amerika'nın bir diğer sosyokültürel kodudur. Katolik teoloji için Löwy'nin, zayıf halka Huntington'un ise farklı kimlik olarak tanımladığı durum Batı medeniyetinin üç kolundan biri sayılan Latin Amerika'nın, Batı'dan çok farklı bir kimliğe sahip olduğu ifade etmektedir. Çünkü o, Avrupa'nın etkisinde gelişmiş olsa da farklı bir evrim geçirmiştir. Kuzey Amerika ve Avrupa'daki reformasyonlardan etkilenmesine rağmen otoriter kültürünü devam ettirmiştir (Huntington, 2018, s. 55).

Latin Amerika toplumu için belirleyici bir diğer sosyokültürel unsur, Marksist yapılarıdır. Marksist yapıların temelinde sömürüye tepki mevcuttur. O, Kapitalist tutumun rakibi olduğu için, Latin Amerika'da kendisine kolayca yer edinebilmiştir. Latin Amerika'da yerel kültürel kimlikle sömürü

ve bunu temsil eden Batı'ya karşı bir mücadele bulunmaktadır. SSCB'nin desteğiyle yerelde yürüyen bu özgürlük çalışmalarının bir kısmı, Marksizm adı altında yürütülmektedir. Yerel kahramanlarla Marks'ın özdeşleştirilmesi, Marksist fikirlerin Latin Amerika'da yer bulmasında etkili olmuştur (Betto, 2016, ss. 135, 139).

Özgürlük Teolojisi'nde Latin Amerika Milliyetçiliğine Dayalı Temeller

Batı'nın sömürgesinde olan Latin Amerika, milliyetçilik akımlarından etkilenmiştir. Sömürgecilerin politik etkisinin zayıfladığı XIX. yy.'da daha belirgin hale gelen bu etki, kendini milliyetçi ayaklanmalar kendini göstermiştir (R. M. Brown, 1980, s. 14).

Batının politik olarak zayıflaması, milliyetçi akımların etkisiyle Latin Amerika'nın daha yerel bir Katolik merkez olarak ortaya çıkması, yerel kimlik arayışını daha da kuvvetlendirmiştir. Yerel konferanslarla cesaret ve ivme kazanan çabalar, bölge adına destek arayan tüm unsurları yeni güçle ilişki kurmaya itmiştir. Crespo'ya göre Latin Amerika'da ortaya çıkan gelişmeler salt teolojik kaygıları değil "kimlik" arayışını ifade etmektedir. Latin Amerikalılar için dinin toplumsal hayatı kuşatan etkin rolü, onların yerel kimlik kazanma yani milliyetçi tutumlarının gelişim sürecinde de etkili olmuş ve özellikle özgürlük temelli bir Hristiyanlık teolojisinin oluşmasına katkı sağlamıştır (Crespo, 1982, s. I-III).

Hristiyanlığın ilk dönem piskoposlarının, yerel ve milliyetçi değerleri savunması Hristiyanlığı ilk temellerine götürme ideali taşıyan Özgürlük Teolojisi'nin milliyetçi temellerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Cussianovich'e (1979, s. 2) göre ilk dönem piskoposlarının yerel beklentileri desteklemesi; Hristiyanlığı yayma kaygısı yanında onların gerçek teolojik tavrını da göstermektedir. Çünkü ilk dönem piskoposları; yerel, milliyetçi güçleri Kitâb-ı Mukaddes'i duyurma aracı olarak kullanmıştır.

Konferansların Rolü

Latin Amerika'nın dinî konsilleri olarak değerlendirmenin mümkün olduğu bölgesel konferanslar, Özgürlük Teolojisi'nin ortaya çıkışında etkili unsurlardandır. Çünkü bu faaliyetler, Özgürlük Teolojisi'ni isim ve ilke olarak somutlaştırıp Katolik Kilisesi'ne bağlı yeni, yerel bir kilise anlayışına dönüştürmüştür.

Papa Leo'yla başlayan insan merkezli çabalarla çağa ayak uydurma düşüncesinden cesaret alan piskoposlar, öncelikle II. Vatikan Konsili'nin toplanmasında öncülük etmiştir. Bu konferansın sunduğu çağdaş kilise yaklaşımının, Latin Amerika gerçekliğini doğrudan kavramakta zorlanması, yeni yerel konsil ve konferansları zorunlu kılmıştır. Yine de Özgürlük Teolojisi'nin kaderini belirleyen konferans, II. Vatikan Konsili olmuştur. Çünkü bu konsil; "insan onuru ve yapısal değişim ihtiyacıyla ilgili sosyal öğretisi" (Regan & Chopp, 2005, s. 470) sayesinde yeni yerel kiliselerin oluşumunu serbest bırakmıştır. Bu özgürlük, siyasî, sosyal ve dinî kurumsallaşmanın olmadığı, farklı kültürlerin birlikte yaşayabildiği Latin Amerika gibi bölgelerde yerel ve müstakil bir kilisenin ortaya çıkışını (Çeşitlilik) mümkün hale getirmiştir (Huntington, 2018, s. 55). Böylece kıtanın dinî meselelerini tartışıp çözmek üzere, temel Hristiyan öğretileri çerçevesinde Medellin (1968), Puebla

(1979) ve Santo Domingo’da (1992) konferanslar toplanmıştır. Bu konferanslarla, Katolik teolojii Latin Amerika’nın sosyokültürel ve mânevî hayatına uyarlayarak yerlileştirmek amaçlanmıştır (Müller, 2015, s. 15).

Özgürlük Teolojisi’nin temellerinin atıldığı bu konferanslar silsilesi, 1955 Rio de Janerio toplantısıyla başlatılmaktadır. Bunlar, Özgürlük Teolojisi’nin kurulduğu (R. M. Brown, 1980, s. 18) kabul edilen Medellin’de gündeme alınan adaletsizliklerle mücadele, fakir ve mazlumların yanında yer alma kararıyla daha da ivmelenmiştir (Taşpınar, 2019, s. 69).

Gutiérrez’in Teolojik Görüşleri

Gutiérrez’in ayırt edici en temel özelliği tanrı anlayışıdır. Gutiérrez’e (Gutiérrez, 1991, s. XIII; 1988, s. 89) göre Tanrı, Mısır’dan çıkış anlatımında olduğu gibi, “tarih içinde kendini gösteren ve aynı zamanda her bireyin kalbinde bulunan” dolayısıyla da tarihe müdahale edebilen “tüm yaşamın”, “tarihin ve siyasi kurtuluşun Tanrısı”dır.

Her türlü baskıyı, tanrı tanımazlık olarak reddeden Gutiérrez, “bir seçim diğerini dışlar. Ortası yoktur.” ifadeleriyle reddetmektedir. Hristiyan Latin Amerika’nın yoksulluğunu; putperestliğin, Tanrı adına Hristiyanlık iddiasıyla Latin Amerika’yı işgal edip bu iddiaya uygun davranmamanın açık bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Gutiérrez’e göre Latin Amerika’da “Tanrı’nın en sevdiklerine, yoksullara kötü davranmak ve onları öldürmek” sıradanlaşmıştır. Tanrı, hayat veren olmasına rağmen Tanrı’yı kabul ettiğini iddia eden sömürgeciler, Latin Amerikalıları yoksul bırakarak hayat hakkı tanımamaktadır. Bu düşünce Özgürlük Teolojisi’nde “İman ve açlık birleştirilemez.”, “Tanrı’ya inanç; ekmeğe hasreti ortadan kaldırmalıdır”. Dolayısıyla hayata izin vermeyen her yapı, Tanrı karşıtıdır (Gutiérrez, 1991, s. XII-XIII, 14, 48-64) şeklinde kendine yer bulmuştur.

Gutiérrez, mevcut kilise anlayışını eleştirmektedir. Bu anlamda Özgürlük Teolojisi’nin bir kilise eleştirisi olduğu söylenebilir. Kilise’nin görevi; hayata dâhil olmak, “insanların siyasî, ekonomik, sosyokültürel haklarına ve Tanrı’nın çocukları olarak onurlarına -ve dolayısıyla insancıl bir toplumasahip çıkmak”tır (Sayer, 2015, s. XII). Kilise’nin mevcut dünya misyonunu değiştirmeyi hedefleyen bu yaklaşım, II. Vatikan Konsili’nin evrensel kurtuluş iradesinin yansıtmaktadır (Gutiérrez, 1988, s. 143). Yeni perspektif, Kilise’nin farklı toplum ve kültürlerle yer açmasını, modern insanın isteklerine uygun bir vizyon ve misyonla onları özgürleştirecek yeni yollar bulması (Gutiérrez, 2015c, ss. 85-86), Kilise’nin “getto kilisesi” olmaktan uzaklaşarak “yoksulların kilisesi” olmasını hatta bu sürece devrimci olarak katılması (H. O. J. Brown, 1984, s. VIII) arzulanmaktadır (bk. Gutiérrez, 1988, ss. 62, 143).

Gutiérrez’in kutsal kitap anlayışında Kitâb-ı Mukaddes’in siyasî ve politik olarak okunması öne çıkmaktadır. Hatta bu okuma ile Özgürlük Teolojisi’nin, Kitâb-ı Mukaddes’i yeniden düzenlediği kabul edilmektedir (R. M. Brown, 1980, s. 10; Gutiérrez, 1988, ss. 87-88).

Tanrı sevgisinin herkesi kapsadığını kabul etmek ve bunu yoksulların önceliğiyle bağlantılı görmek anlamına gelen Tanrının Krallığı, Gutiérrez’in teoloji gündeminde yer bulmaktadır (Gutiérrez, 1982,

s. 87). Sosyal yapının bütünleştirici araçlarından kabul edilen Tanrının Krallığı ile özgürlük temelinde toplum birleştirilmek istenmektedir. Böylece her türlü sosyal bölünmenin önü alınarak Tanrı'nın saltanatına ulaşmak amaçlanmaktadır (Gutiérrez, 2015b, s. 8). Tanrı'nın Krallığı, tanrı sevgisinin herkesi kapsadığını kabul etmek ve bunu yoksulların önceliğiyle bağlantılı görmektir. Toplumun alt kesimlerini insanî bir hayata kavuşturmakla başlatılan Tanrı Krallığı, Özgürlük Teolojisi için “cennette olduğu gibi dünyaya da gelmesi” talep edilen bir olgudur (Ashley, 1990, s. 213).

Gutiérrez'in teolojik görüşlerinin odaklandığı diğer bir konu, tarihin kutsallığıdır. Kitâb-ı Mukaddes'in insanları tarihî olaylarla kendisini gösteren bir Tanrı'ya imana çağırdığını iddia eden Gutiérrez'e göre bu çağrı, tarihteki (yaşayan) insanları Mesih ve Kutsal Ruh vasıtasıyla Tanrı'yla birleştirmektedir. Dolayısıyla inançlı biri, farkında olmasa da tarihte Tanrı ile birlikte dir. Çünkü Tanrı, tarih içinde eylemde bulunan ve yine tarih içinde “kurtaran”dır. Bu durumda tarih, Tanrı'nın hüküm sürdüğü kutsal bir alanı ifade etmektedir ve İsa Mesih'in, ölümü ve dirilişiyi bunu insanlığa armağan ettiğine inanılmaktadır. Özgürlük Teolojisi'nde tarihin bu şekilde ön plana çıkması, onun tanrısal ve beşerî eylemlerin (kutsal-kutsal olmayan) ortak etkileşim alanı olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu perspektifle somut tarihi kutsal tarihe çeviren Gutiérrez, Tanrı'dan kaçışı destekleyen, kutsalın müdahil olamadığı boşluğu doldurmaktadır. “Tarih tektir” şeklinde formüle edilen bu anlayış, kutsal-kutsal dışı ayrımını reddederek dünya hayatını içine alan somut tarihi “test” alanı gören ve ihlal edilmesinde beis görülmeyen bir alan olmaktan çıkarmaktadır. Böylece, hak ihlali sayılan adaletsiz eylemlere geçici dünya yaşamı üzerinden meşruiyet arayanlara yer bırakılmamaktadır. Sonuç olarak Gutiérrez, inanç adına yaşananların somut eylemlerle gerçekleşmesi gerektiğine inanmaktadır (1988, ss. 83-87, 91, 103).

Gutiérrez'in odaklandığı diğer bir teoloji konusu, günahıdır. Gutiérrez'e göre yoksulluk ve adaletsizlik günahıdır ve bu, ilk emrin (Tanrı'ya iman) yanlış anlaşılmasının bir sonucudur¹²; yoksulların ezilmesi, Tanrı'yı “dünyanın ve tarihin tek efendisi” (1992, s. 64) gören Kitâb-ı Mukaddes'e aykırı görülmektedir. Gerçek tanrının, yoksul ve dışlanmışların tarafında yer alacağını (Sayer, 2015, s. X), dolayısıyla yanlış tanrı tasavvurunu, günahın ve tüm kötülüklerin temeli olduğu düşünülmektedir. Günah, özgürlüğün önündeki engellerden sayılarak insanın tarihte gerçekleştireceği eylemleriyle Tanrı'yla karşılaşılacağı düşüncesi, aynı tarih içinde somut bir eylem olarak görülen günahı özgürleşme mücadelesinin karşısına konumlandırmaktadır. Dolayısıyla özgürlük ve günah, aynı düzeyin iki zıt tarafını ifade etmektedir. Bu durumda tarih, özgürlükle günahın mücadele alanını oluşturmaktadır. Günah, Tanrı'dan kopuşu ifade ederken özgürlük, Tanrı ile karşılaşmayı ve onunla yol almayı ifade etmektedir. Bu sebeple günah, öteki dünyadaki kurtuluş için değil, tarihsel bir gerçeklik olması sebebiyle, kişisel, sosyal ve içsel bir gerçeklik olarak bu dünyadaki özgürlüğe engel görülmekte (1988, s. XXXVIII, 85) ve günah, “yeni sömürgecilik” olarak tarif edilmektedir (Gutiérrez, 1970, ss. 251-252). Gutiérrez'e (2015c, s. 100) göre, Hristiyan düşüncesi için günah, tüm sosyal adaletsizliğin köküdür ve bunun bertaraf edilmesi, “yoksullar için tercihlî seçenek” ile başlayarak ekonomi üzerinde derinlemesine düşünmekle aşılabılır. Sonuç olarak Özgürlük Teolojisi,

¹² Mısır'dan Çıkış 20:2-6; Yasanın Tekrarı 5:6-21 vb.

“İsâ Mesih’in insanlığı yalnızca günahattan değil, aynı zamanda günahkâr sosyal ve politik yapılardan kurtarmadaki rolüne” (Mong, 2017, s. 1) odaklanmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, Özgürlük Teolojisi’nin fikir babası Gustavo Gutiérrez’i, onun özgürlük ve kurtuluş kavramlarına yüklediği yeni anlam açılımlarını, bu açılımları desteklemek için geliştirdiği metodolojisini, onu ortaya çıkaran temelleri ve nihayetinde ulaştığı teolojik görüşleri inceleyerek Özgürlük Teolojisi’nin anlaşılmasına yönelik mevcut bilgi birikimine katkı sağlamaktır.

Dünya sahnesinde ekonomik ve siyasî; Hristiyanlık’ta ise teolojik ağırlığı günden güne artan Latin Amerika’nın sosyokültürel birikimleri temelinde gelişen Özgürlük Teolojisi’nin, Üçüncü Dünya ülkelerinde oluşturduğu etkiyle ve teolojiye getirdiği bütüncül yaklaşımla, günümüzün parçalı ve somut dünya algısı için alternatif fikirler sunduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada ayrıca, Gutiérrez’in, teolojiye bilimsel süreçleri andıran bir metodoloji ile akıl yürütmeyi reddetmeyen bir maneviyata yönelmesinin; maddî-manevî ayrımını reddeden genişletilmiş bir algı dünyası inşa etme potansiyeline sahip olduğu ortaya konulmuştur. Bu yaklaşımın, farklı inanç ve kültürlerde Özgürlük Teolojisi’ne yönelik yoğun ilgi doğurması ve benzer teolojik akımların oluşmasına zemin hazırlaması, teolojide bütüncül yaklaşımlara duyulan ihtiyacı göstermiştir.

Araştırmada ulaşılan bir diğer önemli bulgu, Özgürlük Teolojisi’nin, Gutiérrez’in kişisel deneyimleri ile Latin Amerika’nın yoksulluk ve sömürü gibi sosyokültürel tecrübelerinden etkilendiği, dolayısıyla Gutiérrez’in hayatı ve deneyimleriyle teolojisi arasında bağın tespit edilmesidir. Bu ilişki, gerçeklikten hareketle teoloji yapma idealine dayalı bir anlayışın Özgürlük Teolojisi’ne yansımaları mümkün kılmış ve Gutiérrez’in hayatına ve çevresine dair arka plan bilgisi, Özgürlük Teolojisi’nin derinlemesine anlaşılması için kritik bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada ayrıca, Gutiérrez’in klasik Hristiyan kurtuluş anlayışını reddetmeden ona daha somut ve ölçülebilir bir arka plan kazandırdığı ve liberation kavramına, ezilen halkların ve sınıfların siyasî özgürlüğünden tarih boyunca insanın özgürleşmesi ve Rab ile bütünleşmesini ifade eden günahattan kurtuluşa kadar uzanan, bütüncül bir özgürleşme (liberation) anlamı yüklediği tespit edilmiştir.

Bunun yanında, Gutiérrez’in, Kitâb-ı Mukaddes’in Çıkış (Exodus) anlatısı gibi dinî metinleri siyasî bir perspektiften okuması, praxis (eylem) gibi Marksist özgürlük söylemleri ve kavramları teolojik düşünce için işlevselleştirmesi, Özgürlük Teolojisi’nin metodolojisine eleştirel ve bilimsel süreçlere benzer bir yetkinlik kazandırmıştır.

Araştırmanın diğer önemli bulguları arasında, Özgürlük Teolojisi’nin Latin Amerika gerçekleriyle doğrudan örtüştüğü ve Hristiyanlığın temel metinleri, İsâ Mesih’in mesajı, Cizvit geleneğinin, milliyetçilik akımı ve İkinci Vatikan Konsili gibi unsurların bu teolojik yaklaşımın gelişiminde etkili olduğu yer almaktadır.

Son olarak, Gutiérrez’in teolojik yaklaşımlarında geliştirdiği en önemli perspektifin, tarihe katılan ve insanlıkla iç içe konumlandırılmış bir Tanrı tasavvuru olduğu belirlenmiştir. Bu yaklaşım, modern

dönemde Tanrı'yı hayatın dışına iten algıya karşı, onu somut eylemlerle tarihe müdahale eden tanrı perspektifiyle, bir meydan okuma niteliği taşımakta ve Hristiyanlıkta kilise, kutsal kitap, Tanrı krallığı ve günah kavramlarının yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Özgürlük Teolojisi'nin yerel deneyimlere dayalı Katolik bir teoloji olarak şekillendiğini, gelişiminde dönemsel fikir akımlarından etkilendiğini ve klasik Hristiyan teolojisini reddetmeksizin onu dönüştürme arzusunda olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, Özgürlük Teolojisi'nin zamanla kaybettiği etkinlik yalnızca konjonktürel değişimlerle açıklanamayabilir; bu bağlamda günümüzdeki etkisinin detaylı bir biçimde incelenmesi, alan için yeni tartışma alanları oluşturacaktır.

Araştırmanın temel katkısı, özgürlük teolojisinin tanımı, temelleri ve görüşlerine dair konularda sağlanmıştır. Bu bağlamda çalışma, dinler tarihi açısından önemli çıktılar sunmuş ve gelecekte yapılacak çalışmalar için temel oluşturmuştur.

Bununla birlikte, araştırma belirli sınırlılıklara sahiptir. Özellikle temel metinlerin İspanyolca olması, araştırılan kültür ve coğrafyanın fizikî uzaklığı, teolojinin fikir babası Gutiérrez ile birebir görüşme olanağının olmayışı gibi faktörler, araştırmayı belirli ölçülerde kısıtlamaktadır.

Gelecek araştırmalar için, Özgürlük Teolojisi'nin diğer kültür ve inançlarla ilişkisini ve bunun çıktılarının değerlendirilmesi yönünde çalışılması önerilmektedir. Ayrıca, genel teolojiye dair alt yapının oluşturulmuş olmasından hareketle Özgürlük Teolojisi üzerinde daha derinlemesine ve spesifik incelemelerin yapılması, alanın gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Alıcı, M. (2018). *Dinler Tarihinin Batılı Öncüleri* (3. bs). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ashley, B. M. (1990). *The Dominicans*. Collegeville, Minn: Liturgical Press.
- Aydın, M. (2000). Bir Hristiyan Kurtuluş Teolojisinden Dinlerin Bir Kurtuluş Teolojisine Doğru. *Dîvân*, (9), 133-150.
- Aydın, M. (2003). Özgürlük Teolojisinin İslami İzdüşümleri Latin Amerika Kökenli Özgürlük Teolojisi Perspektifinden Kur'an'a Yeni Bir Yaklaşım. *Tezkire Dergisi*, (31-32), 137-156.
- Bacik, J. J. (1989). *Contemporary Theologians*. Chicago: Thomas More Press.
- Betto, F. (2016). *Fidel ve Din* (Ö. Erman, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Blue, J. R. (1989). *Origins of Gustavo Gutiérrez "A Theology of Liberation"* (Ph.D Thesis). The University of Texas at Arlington.
- Brackley, D. (1996). *Divine Revolution: Salvation & Liberation in Catholic Thought*. Maryknoll, N.Y: Orbis Books.

- Brown, H. O. J. (1984). What is Liberation Theology? Within *Liberation Theology* (ss. 3-16). Milford, Mich: Mott Media.
- Brown, R. M. (1980). *Makers of Contemporary Theology: Gustavo Gutiérrez*. Atlanta: John Knox Press.
- Brown, R. M. (1993). *Liberation Theology: An Introductory Guide*. Louisville, Ky: Westminster/John Knox Press.
- Brown, R. M. (2013). *Gustavo Gutiérrez: An Introduction to Liberation Theology*. Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- Campbell, J., & Moyers, B. (2015). *Mitolojinin Gücü: Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikayeler* (Z. Yaman, Çev.). İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Crespo, L. F. (1982). Presentacion. Within *Cuadernos de Teología: C. 1. El Dios de la Vida* (s. I-V). Lima, Perú: Departamento de Teología Pontificia Universidad Católica del Perú.
- Cubells, V. B. (2011). Gustavo Gutiérrez, Padre de la Teología de la Liberación. *Facultad de Teología, Valencia*, 1-21.
- Cussiánovich, A. (1979). *Religious Life and The Poor: Liberation Theology Perspectives*. Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Duncan, W. B., A. B., & A. M. (1995). *The Political Philosophy of Gustavo Gutiérrez* (PhD Thesis). Texas Tech University.
- Dussel, E. (1987). Exodus as A Paradigm in Liberation Theology. Within B. M. F. van Iersel, A. G. Weiler, & M. Lefébure (Ed.), *Exodus, A Lasting Paradigm* (ss. 83-92). Edinburgh: T. & T. Clark.
- Eagleson, J. (1987). Gustavo Gutiérrez. Within J. Eagleson (Ed.), *Against Machismo: Rubem Alves, Leonardo Boff, Gustavo Gutiérrez, José Miguez Bonino, Juan Luis Segundo ... And Others Talk About the Struggle of Women: Interviews* (ss. 39-48). Yorktown Heights, NY: Meyer-Stone Books.
- Echeverría, J. I. (2002). *Development and Freedom in Sen and Gutiérrez. Religious and Secular Common Grounds*. Pontificia Universidad Católica del Perú. Departamento de Economía. <http://repositorio.pucp.edu.pe/index/handle/123456789/46850>
- Elizondo, V. (2009). Jesus the Galilean Jew in Mestizo Theology. *Theological Studies*, 70, 262-280.
- Elizondo, V. P. (2000). *The Future is Mestizo: Life Where Cultures Meet* (Rev. ed). Boulder, Colo: University Press of Colorado.
- Groody, D. G. (2011). *Gustavo Gutiérrez: Spiritual Writings*. Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. (1970). Notes for a Theology of Liberation. *Theological Studies*, 31(2), 243-261.

- Gutiérrez, G. (1977). Freedom and Salvation: A Political Problem. Within A. Gutierrez (Çev.), *Liberation and Change* (ss. 2-94). Atlanta: John Knox Press.
- Gutiérrez, G. (1978). The Voice of the Poor in the Church. *Proceedings of the Catholic Theological Society of America*, 30-34.
- Gutiérrez, G. (1979). Liberation Praxis and Christian Faith. Within R. Gibellini (Ed.), *Frontiers of Theology in Latin America* (ss. 1-33). Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. (1982). *El Dios de la Vida*. Lima, Perú: Departamento de Teología Pontificia Universidad Católica del Perú.
- Gutiérrez, G. (1988). *A Theology of Liberation: History, Politics and Salvation* (S. C. Inda & J. Eagleson, Trans.). Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. (1990a). *The Truth Shall Make You Free: Confrontations*. Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. (1990b). Toward a Theology of Liberation. Within A. T. Hennelly (Ed.), *Liberation Theology A Documentary History* (ss. 62-76). Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. (1991). *The God of Life*. Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. (1992). Search for Identity (F. Murphy, Trans.). *Latin American Perspectives*, 19(3), 61-66.
- Gutiérrez, G. (1993). Option Pour les Pauvres: Bilan et Enjeux. *Théologiques*, 1(2), 121-134.
- Gutiérrez, G. (2003). *We Drink from Our Own Wells: The Spiritual Journey of a People* (M. J. O'connell, Trans.). Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. (2011). Kurtuluş Teolojisinin Kapsamı ve Görevi. İçinde R. Christopher (Ed.), & M. F. Karakaya & S. Altınçekiç (Çev.), *Kurtuluş Teolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gutiérrez, G. (2015a). The Situation and Tasks of Liberation Theology Today. Within J. B. Nickoloff (Trans.), *On The Side of The Poor: The Theology of Liberation* (ss. 32-53). Maryknoll, New York: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. (2015b). Theology: An Ecclesial Function. Within J. B. Nickoloff (Trans.), *On The Side of The Poor: The Theology of Liberation* (ss. 1-10). Maryknoll, New York: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. (2015c). Where will the Poor Sleep? Within J. B. Nickoloff (Trans.), *On The Side of The Poor: The Theology of Liberation* (ss. 83-133). Maryknoll, New York: Orbis Books.
- Güder, S. (2021). *Kurtuluş Teolojisi ve Öze Dönüş: Hristiyan ve İslami Perspektifler*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Gündüz, Ş. (1998). Teoloji. İçinde *Din ve İnanç Sözlüğü* (s. 366). Ankara: Vadi Yayınları.

- Güngör, A. İ. (2016). *Cizvitler*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat.
- Huntington, S. P. (2018). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması* (H. Şarman, Ed.; C. Soydemir & M. Turhan, Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayın.
- Iguñiz, J. (1976). Statement by Javier Iguñiz. Within S. Torres & J. Eagleson (Ed.), *Theology in the Americas* (ss. 284-286). Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Kim, S. C. (2012). *An Immigration of Theology: Theology of Context as The Theological Method of Virgilio Elizondo and Gustavo Gutiérrez*. Eugene, Or: Pickwick Publications.
- Löwy, M. (1996). *Marksizm ve Din* (İ. Cüre, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- McGovern, A. F. (1989). *Liberation Theology and Its Critics: Toward an Assessment*. Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Michel, T. (2012). *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş-Dinler Tarihine Katkı*. İstanbul: Sak Ofset Matbaacılık.
- Mong, A. (2017). *A Tale of Two Theologians: Treatment of Third World Theologies*. Cambridge, United Kingdom: James Clarke & Co.
- Murphy, R. (1987). Scripture and Church History. Within *Concilium : Religion in the Eighties. Exodus, a Lasting Paradigm* (ss. 3-8). Edinburgh: T. & T. Clark.
- Müller, G. L. (2009). Mis Experiencias con la Teología de la Liberación. *Páginas: Centro de Estudios y Publicaciones*, 34(213), 22-31.
- Müller, G. L. (2015). Liberating Experience: A Stimulus for European Theology. Within R. A. Krieg (Trans.), *On The Side of The Poor: The Theology of Liberation* (ss. 11-31). Maryknoll, New York: Orbis Books.
- Nickoloff, J. B. (Ed.). (2004). *Gustavo Gutiérrez: Essential Writings*. Manila, Philippines: St Pauls.
- Nouwen, H. J. M. (2003). Foreword. Within *We Drink from Our Own Wells: The Spiritual Journey of a People* (s. VII-XV). Maryknoll, N.Y: Orbis Books.
- Öztürk, A. E. (2024). *Gustavo Gutiérrez'de Özgürlük Teolojisi*. Eskiyei Yayınları.
- Öztürk, A. E., & Turan, S. (2024). 'Teología De La Liberación': Gustavo Gutiérrez'in Özgürlük Teolojisi ve Teolojik Yansımaları. *Rize İlahiyat Dergisi*, (26), 13-28.
- Rauschenbusch, W. (1917). *A Theology for The Social Gospel*. New York, Nashville: Abingdon Press.
- Regan, E., & Chopp, R. S. (2005). Latin American Liberation Theology. Within D. F. Ford (Ed.), *The Modern Theologians: An Introduction to Christian Theology Since 1918* (ss. 469-484). Malden, MA: Blackwell Publishing.

- Rowland, C. (2011a). Giriş: Kurtuluş Teolojisi. İçinde C. Rowland (Ed.), & M. F. Karakaya & S. Altınçekiç (Çev.), *Kurtuluş Teolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rowland, C. (Ed.), Karakaya, M. F., & Altınçekiç, S. (Çev.). (2011b). *Kurtuluş Teolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sayer, J. (2015). Foreword. Within *On the Side of the Poor: The Theology of Liberation* (s. VII-XIV). Maryknoll, New York: Orbis Books.
- Sayılğan, A. (1976). *Ansiklopedik Marksist Sözlük*. İstanbul: Otağ Yayınları.
- Sevillano, H. (2003). Mi Mejor Amigo, Gustavo Gutiérrez. *El Ciervo*, 52(628-629), 34-36. JSTOR.
- Stone, R. H. (1977). Introduction. Within *Liberation and Change* (s. VII-XIII). Atlanta: John Knox Press.
- Taşpınar, İ. (2019). *Hristiyanlık ve Mistik Semboller*. İstanbul: MÜİFV.
- Veltmeyer, H. (2006). *Latin Amerika ve Başka bir Kalkınma* (Ö. Akpınar, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Yel, A. M. (1998). Geleneğin Bozulması: Kurtuluş Teolojisi ve Cizvitler. *Dîvân*, (2), 33-55.